

Complexnummer: 514641

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Bergh en Bosch

Aantal complexonderdelen

9

Monumentnummers van complexonderdelen

514642, 514643, 514644, 514645, 514646, 514647, 514648, 514649, 514650

Woonplaats

Bilthoven

Gemeente

De Bilt

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdobject

Professor Bronkhorstlaan 10 G 118, 3723 MB te Bilthoven

Complexomschrijving

Inleiding complex

In 1913 werd door de Katholieke Arbeidersbeweging de instelling 'Herwonnen Levenskracht' opgericht die tot doel had de tuberculose in Nederland te bestrijden. Deze instelling begon in 1919 met behulp van overheidssteun een noodsanatorium bestaande uit 25 houten barakken rond de villa Berg en Bosch in Apeldoorn. Vanaf 1920 werden daar 290 patiënten door de zusters Dominicanessen verpleegd.

Al snel werd duidelijk dat de ligging van het sanatorium in Apeldoorn te geïsoleerd was. Medisch-wetenschappelijke instellingen zoals ziekenhuizen lagen niet in de buurt, wat bij eventuele complicaties een groot nadeel was. Geneesheer-directeur dr W. Bronkhorst ging op zoek naar een geschikte locatie en vond deze in de Eikensteinse Bossen bij Bilthoven. Deze locatie lag centraal, in de buurt van diverse ziekenhuizen en was bovendien goed bereikbaar.

In 1930 kregen de architecten B.J. Koldewey en C.M. van Moorsel de opdracht een nieuw sanatorium te ontwerpen. De keuze door de Katholieke Arbeidersbeweging voor deze architecten lag min of meer voor de hand. Koldewey en Van Moorsel waren vertegenwoordigers van de zogenaamde Delftse School, een stijlbeving die vanaf 1925 bewust in een meer conventionele architectuur bouwde als reactie op het Nieuwe Bouwen of Functionalisme. Door deze traditionele benadering kregen architecten van de Delftse School met name veel opdrachten van katholieke opdrachtgevers.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

In de ontwerpfase voor het sanatorium heeft directeur W. Bronkhorst veel invloed gehad. De paviljoens moesten in de eerste plaats een huiselijke sfeer uitstralen vanwege de vaak langdurige verblijven. Het terrein, waarop het voormalige sanatorium in 1932-33 is gerealiseerd, was voornamelijk beplant met naald- en loofbomen en stond bekend als de Eikensteinse bossen. De opzet van het sanatorium, dat van oorsprong 46 hectare bedroeg, was erop gericht het bosachtige karakter zoveel mogelijk te respecteren. De architecten Koldewey en Van Moorsel kozen voor een deels symmetrische paviljoenopzet, waartussen zoveel mogelijk van de oorspronkelijke bossen en struikpartijen gespaard werden.

Koldewey en Van Moorsel kozen voor een architectuur die in de totaalopzet een ondergeschikte rol speelde. Materiaalkeuze, vorm, kleur en hoogte waren een esthetische keuze, maar de door de opdrachtgever dr. Bronkhorst geuite wens dat de gebouwen een huiselijk sfeer moesten uitademen, was daarbij het uitgangspunt. De patiënt moest immers in de meeste gevallen jarenlang in het sanatorium blijven. Die huiselijkheid is bereikt door de relatieve kleinschaligheid van de paviljoens en de eenvoud van de architectuur die als traditioneel omschreven kan worden. De in gele baksteen uitgevoerde gevels en de met rode pannen gedekte zadeldaken weerspiegelen de oervorm van een huis en staat hiermee in contrast met het modernisme van bijvoorbeeld het sanatorium Zonnestraal in Hilversum van architect Duiker. Koldewey en Van Moorsel hebben echter in hun inrichting en aanleg van het complex, het functionele aspect een belangrijke rol gegeven. De stalen kozijnen bijvoorbeeld, doorgaans in moderne gebouwen toegepast, gaan hier samen met traditioneel ogende bakstenen gevels. Ook de thans niet meer bestaande inrichting van de zalen toonde duidelijke functionele invloeden. Bij de bouw zijn vele kunstenaars betrokken geweest. Het waren voornamelijk katholieke kunstenaars die opdrachten uitvoerden, waarbij religieuze thema's zijn uitgewerkt. Henri Jonas was verantwoordelijk voor het gebrandschilderde glas. Mari Andriessen vervaardigde het reliëf bij ingang van het hoofgebouw. Albert Termote maakte de sculptuur op de hoek van het zusterhuis. Charles Vos vervaardigde het majolica reliëf in de top van het economiegebouw. Tuinarchitect Otto Schultz werd aangetrokken voor de landschappelijke inrichting. Luchtfoto's van vlak na de oplevering laten zien dat hij de natuur tot vlakbij de paviljoens laat komen. Hij vulde de bestaande vegetatie aan met rododendronstruiken en kleinere loofbomen. Iedere patiënt in het sanatorium had daardoor uitzicht op de bossen.

Al snel na de oplevering werden nieuwe paviljoens aan het complex toegevoegd en bestaande aangepast of uitgebreid. Aan het eind van de jaren vijftig, toen de strijd tegen TBC aan de winnende hand was, kreeg het sanatorium steeds meer een ziekenhuis functie. Deze functieverandering tastte het oorspronkelijke opzet nog meer aan. Zo waren de lighallen niet meer nodig en werden langzamerhand getransformeerd in normale, gesloten ligzalen. De vele uitbreidingen van de afgelopen dertig jaar hebben voor een aanmerkelijke verdichting gezorgd. Ook de oorspronkelijk relatie met de natuur heeft in dezelfde periode een andere opzet gekregen. De bospartijen werden in de binnentuinen gekapt en vervangen door een meer gazonachtige opzet met kleine struik- en boomgroepen. Ook op het plein tussen het entreegebouw en het economiegebouw werden de meeste bomen gekapt, waardoor deze een meer open karakter kreeg.

In 1993 is het ziekenhuis failliet gegaan. De huidige eigenaar heeft een groot deel van de beschikbare ruimten aan medische bedrijven of instellingen verhuurd. De gebouwen behouden daardoor grotendeels hun medische functie.

Begin jaren 90 van de twintigste eeuw is de voormalige lighal aan het uiteinde van de zuidoostelijke vleugel afgebroken en vervangen door een nieuw, groter bouwvolume. Men heeft de oorspronkelijke plaatsing en kleurgebruik gerespecteerd maar het bouwvolume is in verhouding met de oorspronkelijke bebouwing wat groot uitgevallen.

Omschrijving complex

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Een aan de Professor Bronkhorstlaan gelegen SANATORIUM uit 1933 in Delftse Schoolstijl, naar ontwerp van B.J. Koldewey en C.M. van Moorsel.

De toegang tot het voormalige sanatorium Berg en Bosch bestaat uit een rechte oprijlaan die tevens de centrale as van het complex vormt. Aan het begin van de oprijlaan staan een directeurswoning (links) en een administrateurswoning (rechts). De oprijlaan leidt naar een pleinachtige ruimte bestaande uit een met bomen en struiken beplante plantsoen, dat rechts van de oprijlaan ligt. Voor het plantsoen heeft de oprijlaan een schuine afsplitsing naar het rechts gelegen hoofdgebouw. De oprijlaan zelf is door de kapel visueel afgesloten.

Het plein is het centrum van het complex, waaraan alle belangrijke gebouwen liggen: aan de zuidzijde bevindt zich het hoofdgebouw, waarin de administratieve functies waren ondergebracht. De vleugels achter het hoofdgebouw hadden een medische functie met ondermeer ziekenzalen en lighallen (openluchtverpleging). Vrouwen lagen in de westelijke vleugels en mannen in de oostelijke vleugels.

Aan de noordzijde van het plein staan het economiegebouw, waarin onder andere de centrale keuken was gehuisvest, alsmede in de noordoost hoek het zusterhuis, bestemd voor de huisvesting van de Dominicaner zusters. Het zusterhuis is verbonden met de eerder genoemde kapel (religieuze functie) die de oostzijde van het plein afsluit.

De werkplaatsen bevonden zich op een meer afgezonderde plek in het complex. Zij zijn te bereiken via een noordelijke afsplitsing van de oprijlaan. De werkplaatsen waren onderdeel van de nazorg. Mannelijke patiënten die genezen waren konden zich hier voorbereiden op hun terugkeer in de maatschappij. De werkzaamheden betroffen onder andere het maken van het houten ADO-spielgoed (Arbeid Door Onvolwaardigen). Oorspronkelijk vormden de werkplaatsen een carrévormig complex van zes losstaande paviljoens, waarvan er thans één onder de bescherming valt.

De oorspronkelijke dispositie van de gebouwen en paviljoens is nog steeds herkenbaar. Deze dispositie staat in relatie met de open ruimten en is een belangrijke karakteristiek. Voorts spelen hoogte (voornamelijk één of twee bouwlagen), vorm (rechthoekige bouwvolumes onder zadeldaken), materiaalgebruik (baksteen, stalen vensters) en kleur (gele baksteen en rode pannen daken) van de oorspronkelijke bebouwing een bepalende rol in het aanzicht van het complex. Het te beschermen complex bestaat uit een aantal losstaande gebouwen of paviljoens. De later gerealiseerde verbouwingen en uitbreidingen worden van ondergeschikt belang aangemerkt. Het wegkapelletje van de hand van Piet Jungblut wordt, ondanks de datering 1945-1947, en derhalve feitelijk buiten het bestek van het MSP maar beantwoordend aan de wettelijke bepaling van een rijksmonument van tenminste 50 jaar, in deze voordracht meegenomen als (functioneel) onderdeel van het complex. De selectie van de gebouwen concentreert zich in hoofdzaak rond het centraal gelegen plein. De geselecteerde complexonderdelen, waarvan de meesten een afspiegeling vormen van het te doorlopen genezingsproces, is als volgt:

1. Hoofdgebouw met o.a. entreepartij, vleugels en lighal
2. Kapel
3. Zusterhuis met kleine ligzaal en tuinmuur/ pergola
4. Directeurswoning

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

5. Economiegebouw

6. Dienstwoning

7. Wegkapelletje

8. Paviljoen

9. Werkplaats

Waardering complex

Berg en Bosch is als complex van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde vanwege de ontstaansgeschiedenis als rooms katholiek sanatorium en als grotendeels gaaf voorbeeld van een tbc-sanatorium volgens een paviljoenopzet. Voorts vanwege de grote architectuurhistorische waarde vanwege de typologische zeldzaamheid, de toegepaste kunst, als vroeg voorbeeld van de Delftse Schoolstijl en als onderdeel in het oeuvre van de architecten Koldewey en van Moorsel. Van intrinsieke ensemblewaarde tot uiting komend in de negen geselecteerde complexonderdelen en de algemene opzet van het complex.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 514642

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/139

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*					
Bilthoven	De Bilt	Utrecht					
Straat*	Nr*	House letter*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	118	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	56	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	58	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	6			3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	42	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	24			3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	60	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	54	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	32	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	62	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	116	3723 MB	Bilthoven		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding		Grondperceel		
De Bilt	A				3234		

Omschrijving**

Omschrijving

Een evenwijdig aan de noordzijde van de hoofdas gelegen HOOFDGEBOUW, op samengestelde plattegrond, bestaande uit een evenwijdig aan het plein gelegen hoofdvolume van twee en drie bouwlagen met hoofdingang. Haaks hierop bevindt zich aan de achterzijde een lange vleugelpartij in noord-zuid richting van één bouwlaag. Deze vleugel heeft vier haaks geplaatste secundaire vleugels in oost-west richting, twee aan elke zijde die in elkaars verlengde liggen. Op de zuidelijke kruising is als accent een lichtkoepel onder tentdak gezet. De noordelijke secundaire vleugels hebben een L-vormige plattegrond en zijn langer dan de zuidelijke. Aan ieder uiteinde van laatstgenoemde vleugels bevinden zich twee schuin geplaatste paviljoens waarvan één in het bezit is van een houten LIGHAL (noordoost). Het bouwvolume aan het plein bestaat uit een middendeel van drie bouwlagen met in het verlengde daarvan

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

twee korte vleugels van twee bouwlagen. De bouwdelen, die in de voor- en achtergevel als één geheel zijn opgevat, hebben met rode Hollandse pannen gedekte zadeldaken. In het midden is op de nok een klokkenstoel onder koperen spits met windvaan gezet. De gevels zijn in geel baksteen uitgevoerd, waarbij de voegen platvol geborsteld zijn. De vensters in de gevel hebben stalen kozijnen met roedenindeling en zijn verschillend van formaat. Grotere vensters hebben een betonnen latei.

De voorgevel heeft een symmetrische indeling en is negen vensterassen breed. De op de middenas geplaatste hoofdingang ligt verdiept in de gevel en wordt gevormd door drie, getrapt achter elkaar liggende, getoogde ontlastingsbogen die rusten op natuurstenen, gebiljoende aanzetstenen. De afgeschuinde hoeken van de portiek zijn verfraaid met natuurstenen reliëfs van Mari Andriessen. De reliëfs zijn opgebouwd uit drie op elkaar geplaatste natuurstenen banden. Het hoofdafereel op het linker reliëf stelt een zieke arbeider voor die het sanatorium betreedt om te genezen. De kleinere reliëfs verwijzen naar het genezingsproces in het sanatorium, weergegeven door een stralende zon, een arts die de patiënt onderzoekt en een zuster die bij een bed staat. Het reliëf rechts laat de terugkeer van de genezen arbeider zien. Ook hier zijn drie kleinere reliëfs die verwijzen naar het leven in het sanatorium. Boven de ingang is in smeedijzeren letters de naam van het ziekenhuis en bouwjaar vermeld. In de derde bouwlaag zijn twee in geneeskundige symbolen vormgegeven muurankers bevestigd.

De achtergevel heeft een asymmetrische indeling. Op de rechterhoek bevindt zich een loggia in de tweede bouwlaag. De loggia is aan twee zijden met een rondboog opengewerkt. In het hogere geveldeel zijn twee Vlaamse gevels onder steekkap geplaatst. De toppen daarvan zijn afgedekt met verticale messing-in-groef delen.

In het interieur bevindt zich een monumentale hal met trappartij. Deze is geheel uitgevoerd in schoon metselwerk. Een hoge plint is uitgevoerd in Vlaams verband gemetselde blauw geglazuurde baksteen. De muur daarboven is uitgevoerd in halfsteensverband van rode baksteen. De hal wordt door middel van ontlastingsbogen op natuurstenen aanzetstenen en consoles begrensd. Bij binnenkomst links, bevindt zich een vensterpartij met loket en in verschillende geeltinten uitgevoerde glas-in-lood ramen. Voorbij de linkergang bevindt zich een gemetselde bordestrap, waarvan de treden in hout zijn uitgevoerd. De gangen en hal hebben travertijn vloeren. Het trappenhuis heeft een driedelig venster met muurdammen, natuurstenen aanzetten en onderdorpels. De vensters hebben glas-in-lood ramen van Henri Jonas, voorstellende zieke mensen die rond Christus zijn gegroepeerd. Het venster bepaald de lichtinval van de hal. De verdieping van de hal heeft een lagere, in blauw geglazuurde steen gemetselde plint dan de begane grond. De eveneens in blauw geglazuurde steen uitgevoerde borstwering heeft kleine kruisvormige uitsparingen. De dispositie van de vleugels aan de achterzijde van het hoofdvolume is, in relatie met de open ruimten ertussen, een belangrijke karakteristiek. Daarnaast spelen hoogte, vorm en kleurgebruik van de oorspronkelijke bebouwing een bepalende rol in het aanzicht van het complex. De gebouwen hebben voornamelijk één bouwlaag en worden gedekt door zadeldaken die met rode Hollandse pannen gedekt zijn. De gevels zijn uitgevoerd in gele baksteen, waarin vensters met stalen of houten kozijnen van diverse grootte zijn gezet.

Alle latere, voornamelijk na-oorlogse toevoegingen en die als van ondergeschikt belang worden aangemerkt, zijn in de meeste gevallen lager uitgevoerd en hebben de oorspronkelijke dispositie niet doorbroken, waardoor hun verstoring in dat opzicht ondergeschikt is. Zij hebben nochtans het zicht op veel oorspronkelijke gevels ontnomen.

Aan het uiteinde van de noordelijke vleugel rechts, bevindt zich een voormalige lighal, waarvan het exterieur in nagenoeg oorspronkelijke staat verkeert. De lighal bestaat uit een houten opbouw op gemetselde plint onder een lessenaarsdak met overstek. De oorspronkelijk open pui aan de zuidzijde is thans dichtgezet met ramen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering

Het hoofdgebouw met lighal van het ziekenhuis Berg en Bosch is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde als onderdeel en uiting van een medische strijd tegen de ziekte TBC, alsmede vanwege de architectuurhistorische waarde door de dispositie van de vleugels en het materiaal- en kleurgebruik en als goed voorbeeld van een sanatorium-hoofdgebouw in Delftse Schoolstijl. Tevens van waarde als onderdeel in het oeuvre van de architecten Koldewey en Van Moorsel. Het hoofdgebouw is tevens van algemeen belang vanwege de ensemblewaarde als onderdeel van het complex.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Subcategorie

Gezondheidszorg

Functie

Sanatorium

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 514643

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/131

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Bilthoven	De Bilt	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
De Bilt	A			3234
De Bilt	A			3050

Omschrijving**

Omschrijving

Een aan het eind van de hoofdas gelegen KAPEL met open klokkentoren, visueel bepalend als afsluiter aan de oostzijde van het plein. De kapel, die als zaalkerk getypeerd kan worden, heeft een samengestelde plattegrond en is aan de noordoostzijde door middel van een corridor of tusselid met het zusterhuis verbonden. De kapel heeft in geel (sintel)steen uitgevoerde gevels. De flauw hellende zadel- en lessenaarsdaken hebben overstekende dakschilden die met rode pannen zijn gedekt.

De voorgevel (westzijde) heeft een bijna symmetrische indeling van drie vensterassen. Rechts van de middenas bevindt zich een open klokkentoren, bestaande uit een massieve, hoog opgaande muur, waartegen aan de uiteinden steunberen zijn gemetseld. In de top is een spitsboogvormige uitsparing, waarin een klok is bevestigd. Op de puntvormige bekroning is een smeedijzeren kruis bevestigd.

De op de middenas geplaatste hoofdingang heeft een dubbele houten lattendeur, waarvoor een houten luifel onder zadeldak is gezet. Het dak van de luifel wordt door twee pijlers met schoren gedragen. Aan beide geveluiteinden bevindt zich een getoogde portiek met zij-ingang. Het hierachter liggende tochtportaal is in een kleine aanbouw langs de zijgevels ondergebracht. Het lessenaarsdak sluit onder de dakrand van het schip op de zijgevel aan.

De zijgevels van het schip -achter de aanbouw van het tochtportaal- zijn vier traveën lang en hebben steunberen, waartussen drie gekoppelde spitsboogvensters met glas-in-lood ramen van Toon Ninaber van Eyben zijn gezet. Het koor achter het schip is geaccentueerd door een hoger opgaand bouwvolume dat een rechthoekige grondvorm heeft. Tegen het koor zijn aan de noord- en zuidzijde lagere bouwvolumes gebouwd. De nokken sluiten onder de dakgoot van het koor op de gevel aan. In de noordelijke aanbouw is een aparte kapel voor de zusters onder gebracht. Tegen de lange gevelzijden hiervan zijn steunberen gemetseld, waartussen hoog geplaatste, gekoppelde spitsboogvensters zijn geplaatst. Het bouwvolume sluit aan de noordzijde door middel van een lange corridor op het zusterhuis aan. De zuidelijk aanbouw, waarin de dienstvoorbereidende vertrekken waren ondergebracht, is

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

kleiner van omvang.

De indeling van de kapel verkeert nagenoeg in originele staat. Het meubilair en de kruiswegstatiën van Mari Andriessen zijn echter verwijderd. Het schip bestaat uit een grote zaal waar de kapconstructie geheel zichtbaar is gebleven. De gebinten rusten op gemetselde kraagstenen. Boven de ingang is een rondvenster met glas-in-lood raam van Henri Jonas, voorstellende Jesus met zijn discipelen op het woelige Meer van Gallilea. In het hoger gelegen koor is de kapconstructie eveneens zichtbaar. Het driehoekvormige glas-in-lood raam onder de kapconstructie (oorspronkelijk boven het altaar) van Henri Jonas stelt Jesus voor die zijn hart in zijn borst toont. Hij wordt omgeven door een krans van stralen (Heilig Hart). In de linkermuur van het koor zijn drie getoogde openingen naar de zusterkapel. De koorbanken zijn hier nog aanwezig en vallen onder de bescherming.

Waardering

Het object is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde als voorbeeld van een kapel binnen het sanatoriumcomplex Berg en Bosch, alsmede van architectuurhistorische waarde als herkenbaar voorbeeld van een kapel in Delftse schoolstijl. Tevens vanwege de ruimtelijk-functionele en ensemblewaarde in relatie tot de overige complexonderdelen en als centrum -fysiek en symbolisch- van het oorspronkelijke complex.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Religieuze gebouwen

Subcategorie

Gezondheidszorg

Kapel (F)

Functie

Sanatorium

Kapel(F1)

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 514644

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/123

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>					
Bilthoven	De Bilt	Utrecht					
<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>House letter*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	70	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	88	3723 MB	Bilthoven		
Professor Bronkhorstlaan	10 G	G	66	3723 MB	Bilthoven		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>		<i>Grondperceel</i>		
De Bilt	A				3234		

Omschrijving**

Omschrijving

Een aan de noordzijde van het plantsoen gelegen ZUSTERHUIS met LIGZAAL op samengestelde plattegrond van twee bouwlagen en een mezzanino. Aan de westzijde is een lagere aanbouw van twee bouwlagen die aansluit op een verbindingsmuur met poort naar het economiegebouw. Aan de noordgevel (achterzijde) zijn haaks twee vleugels van twee bouwlagen gebouwd die halverwege door een TUINMUUR annex pergola met elkaar zijn verbonden. Tussen de vleugels is een kleine, niet meer originele kloostertuin aangelegd. In de tuinmuur is een spitsboogvormige nis uitgespaard, waarin een hoogreliëf van Onze Lieve Vrouw van Lourdes van beeldhouwer Albert Termote uit 1933 met gedeeltelijk nog originele polychromie en voorzien van monogram AT.

Tegen de oostgevel is een lager bouwvolume gezet dat aansluit op een kleine lighal, oorspronkelijk bestemd voor de zusters. Een corridor op de zuidoost hoek van het hoofdvolume leidt naar de kapel. Alle bouwvolumes hebben met rode Hollandse pannen gedekte zadeldaken, waarbij de dakschilden oversteken.

Praktisch alle vensters hebben stalen ramen met een horizontale driedeling.

De asymmetrisch ingedeelde zuid- of voorgevel heeft een in de zuidwest hoek gelegen ingangspartij die bestaat uit een verdiept in de gevel gelegen getoogde, dubbele deur. In de tweede bouwlaag bevindt zich een natuurstenen hoekbeeld van Dominicus door beeldhouwer Albert Termote. Rechts van de ingang is een vierlichtsvenster met smalle muurdammen. Rechts hiervan heeft de gevel zes vensterassen met in elke as twee gekoppelde spitsboogvensters, waartussen muurdammen zijn gemetseld. De vensters hebben

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

geel getinte glas-in-lood ramen, waarachter zich de refter bevindt. De tweede bouwlaag en de mezzanino hebben elf vensterassen. Schuin boven de ingang zijn twee gekoppelde spitsboogvensters met glas-in-lood ramen.

De lagere aanbouw aan de westgevel heeft in de rechterhoek een ingangspartij onder lessenaarsdak.

Het lage bouwvolume aan de oostgevel sluit aan op een rechthoekig bouwvolume, waarvoor aan de zuidzijde de lighal onder lessenaarsdak is gezet. De lighal heeft een gemetselde plint, waarop een houten, open constructie is geplaatst.

De achtergevel heeft in de eerste bouwlaag lage spitsboogvensters die paarsgewijs zijn gekoppeld en waartussen muurdammen gemetseld zijn. Rechts bevindt zich tegen de gevel een vleugel van twee bouwlagen. Links bevindt zich een kortere vleugel en huisvest op de begane grond een grote ligzaal voor de zusters met monumentale, houten plafondconstructie.

Zoals vermeld zijn beide vleugels halverwege door middel van een tuinmuur annex pergola met elkaar verbonden. Als waardevol in het interieur wordt met name de refter en de hierboven genoemde ligzaal aangemerkt, voor het overige is het interieur van ondergeschikt belang. De refter is geheel uitgevoerd in baksteen en is door middel van gemetselde bogen overspannen.

Waardering

Het zusterhuis met ligzaal is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde als overblijfsel van de rooms katholieke sanatoriumcultuur op de Utrechtse Heuvelrug, alsmede van architectuurhistorische waarde als zeldzaam voorbeeld van een zusterhuis met Delftse schoolstijlkenmerken en een gaaf bewaarde ligzaal en tuinmuur. Tevens vanwege de ruimtelijk-functionele en grote ensemblewaarde als oorspronkelijk onderdeel van het complex Berg en Bosch.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Gezondheidszorg

Appartementengebouw

Functie

Lighal

Verpleegstershuis

Monumentnummer*: 514645

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/117

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Bilthoven	De Bilt	Utrecht		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
De Bilt	A			3234

Omschrijving**

Omschrijving

Een aan de linkerzijde van de oprijlaan gelegen DIRECTEURSWONING uit 1933 van twee bouwlagen in Delftse schoolstijl. De villa heeft een nagenoeg rechthoekige plattegrond en telt twee bouwlagen onder een door riet gedekt zadeldak. De massief ogende gevels zijn in gele (sintel)steen opgetrokken en hebben platvol geborstelde voegen. De vensters hebben stalen kozijnen en bestaan voornamelijk uit vierlichtsramen met bovenlicht.

De voorgevel (westen) is uitgevoerd als topgevel heeft een links van de middenas gelegen voordeur, gelegen in een getoogde, ondiepe portiek. De ontlastingsboog rust op aanzetten van natuursteen, aan de onderzijde gebiljoeneerd. De afschuining wordt in het metselwerk voortgezet. In de linker afschuining is een natuurstenen brievenbusfront gemetseld. Boven de ingangspartij is een klein hoogrelief van Albert Termote bevestigd, voorstellende een gekroonde Maria met het kind Jesus en twee engelen. De tekst in het reliëf meldt: `Zoete Lieve Vrouwe van den Bosch'. In de tweede bouwlaag is op de linkerhoek een rondboog uitgespaard ten behoeve van een loggia. In de top zijn twee naast elkaar gelegen tweelichtsvensters met smalle bovenlichten gezet.

Tegen de rechterhoek van de achtergevel is een schoorsteenpartij gemetseld, die boven de daklijst links, een steunbeer heeft gekregen. Links is een rechthoekige serre op gemetselde plint onder een plat dak met overstek. Het dak fungeert als balkon, voorzien van een strak vormgegeven metalen hekwerk.

De linker zijgevel heeft vanaf de linkerhoek tot het midden van de gevel een aanbouw van anderhalve bouwlaag onder doorschietend dakschild. De schoorsteen wordt er aan de onderzijde door ingekapseld. De schoorsteen heeft ook aan deze zijde boven het dakschild een steunbeer. Haaks tegen de zijgevel van de aanbouw is een in baksteen opgetrokken schuur onder een met pannen gedekt zadeldak gebouwd. Rechts in de gevel van de aanbouw is in de tweede bouwlaag een rondboog uitgespaard ten behoeve van de loggia. Het dakschild heeft een centraal gelegen getoogd vlermuisvenster. De rechter zijgevel telt drie vensterassen. De middelste vensteras heeft een kleine uitbouw onder een deels met riet gedekt lessenaarsdakje. In het dakschild zit een rechthoekig, met riet gedekte dakkapel.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De plattegrondindeling is enigszins gewijzigd. De in blauw-geglazuurde steen uitgevoerde haardpartij in de achterkamer, waarin een zandstenen reliëf van St. Joris die de draak doodt, vormt een waardevol element in het voor het overige van ondergeschikt belang zijnde interieur.

Waardering

De directeurswoning is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde vanwege de bewoningsgeschiedenis (voormalige woning van Prof. Bronkhorst) alsmede vanwege de architectuurhistorische waarde als gaaf voorbeeld van een in Delftse schoolstijl uitgevoerde directeurswoning. Van ruimtelijk-functionele en ensemblewaarde als onderdeel van het complex Berg en Bosch.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Direkteurswoning

Monumentnummer*: 514646

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/75

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Bilthoven	De Bilt	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Bilthoven	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
De Bilt	A			3234

*Omschrijving***

Omschrijving

Het aan de noordzijde van het plantsoen gelegen ECONOMIEGEBOUW heeft een samengestelde plattegrond en telt variërend één en drie bouwlagen. Het is daarmee het hoogste gebouw op het terrein. Het gebouw bestaat uit een aantal geschakelde volumes: een langgerekt volume van één bouwlaag staat haaks op het plantsoen en sluit aan de achterzijde aan op een bouwvolume van drie bouwlagen dat evenwijdig aan het plantsoen is gezet. Het bouwvolume dat haaks op het plantsoen staat, heeft een van oorsprong symmetrische voorgevel (zuiden) van twee vensterassen breedte, met op elke as een drielichtsvenster met muurdammen. De vensters hebben brede betonnen lateien. In de top is een hoogrelief van geglazuurde tegels van de beeldhouwer Charles Vos (zie hieronder). Tegen de linker zijgevel bevindt zich aan de voorzijde een aanbouw onder lessenaarsdak. Aan de voorzijde heeft de aanbouw een rondbogvormige deur.

Tegen de rechter zijgevel was oorspronkelijk een soortgelijke aanbouw onder lessenaarsdak gezet maar deze is, ten behoeve van een grote uitbreiding tegen de gehele rechter zijgevel, afgebroken. Deze uitbreiding is van ondergeschikt belang. In de linker zijgevel zitten overwegend achtruitsvensters. Meer naar achteren heeft het volume een plat dak met gemetselde borstwering. Hier sluit het haaks aan op het bouwvolume van drie bouwlagen. Links van de aansluiting bevindt zich een rondbogvormige poort die naar de binnenplaats leidt. De achtergevel aan de binnenplaatszijde heeft een regelmatige vensterindeling. De binnenplaats is door twee vleugels van één of twee bouwlagen omsloten. Deze vleugels zijn gesloopt en in aangepaste vorm herbouwd. Het zogenaamde machinegebouw in het midden van de binnenplaats is diverse malen verbouwd en uitgebreid. De vleugels en het machine-gebouw zijn derhalve van ondergeschikt belang. Aan de linkerzijde van de linkervleugel is een tweede poort die aansluit op het zusterhuis. Het interieur van het economiegebouw bezit geen bijzondere elementen waardoor deze als van ondergeschikt belang kan worden

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

beschouwd.

Het RELIEF uit 1933 van beeldhouwer Charles Vos, is bevestigd aan de voorgevel van het economiegebouw. Het in kleur uitgevoerde reliëf heeft als titel 'Herwonnen Levenskracht' en verwijst naar de naam die de Katholieke Arbeidersbeweging had gegeven aan haar instelling ter bestrijding van de tuberculose. Het uit elf geglazuurde panelen opgebouwde kunstwerk geeft een centraal geplaatste arbeider weer die zijn armen naar het licht opengespreid heeft, als uiting van de overwinning op de ziekte. Aan weerszijden van deze persoon bevindt zich een andere arbeider, links knielend en rechts halfliggend. Zij zien op naar de genezen man, omdat hij de personificatie van de genezing is. Zij worden ondersteund door een dominicaanse zuster die eveneens vol bewondering naar de genezen arbeider wijzen en kijken. Links boven in het reliëf is een zon afgebeeld als symbool van de nieuwe levenskracht of vitaliteit. De bloeiende zonnebloemen aan weerszijden van de genezen arbeider versterken deze zonnelymboliek.

Waardering

Het economiegebouw is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde vanwege de oorspronkelijke functie in relatie met de geschiedenis van het sanatorium, alsmede van architectuurhistorische waarde als herkenbaar voorbeeld van een economiegebouw met onder andere keukens en dienstvertrekken. Tevens van ruimtelijk-functionele en ensemblewaarde als onderdeel van het complex Berg en Bosch en van situationele waarde ten opzichte van de kapel en het administratiegebouw.

Het reliëf is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde als kunstzinnige uiting uit de eerste helft van 20ste eeuw, alsmede van kunsthistorische waarde als voorbeeld van een op de oorspronkelijke plaats bewaard gebleven reliëf van de beeldhouwer Charles Vos.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Subcategorie

Gezondheidszorg

Functie

Sanatorium

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 514647

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/67

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*		
Bilthoven	De Bilt	Utrecht		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
De Bilt	A			3234

Omschrijving**

Omschrijving

Een aan het begin en aan de rechterzijde van de oprijlaan gelegen DIENSTWONING (administrateurswoning) van twee bouwlagen in Delftse schoolstijl op vrijwel rechthoekige plattegrond. Het huis heeft een met riet gedekt zadeldak, waarvan de dakschilden aan de onderzijde een weinig uitzwenken. De in gele (sintel)baksteen opgetrokken gevels hebben voornamelijk ramen met stalen kozijnen.

De voor- of westgevel heeft rechts een onder een uit het dak doorgetrokken dakschild boven een uitbouw met twee vensterassen. Geheel rechts bevond zich een thans dichtgezette inpandige veranda. De getoogde opening heeft tegenwoordig een zesruitsvenster. De plint onder het raam is in een andere kleur baksteen gemetseld. Het venster links heeft een achtruitsindeling en een betonnen latei. Ter linkerzijde van dit venster springt de gevel terug. In het dakschild is een met riet gedekte dakkapel gezet.

De achtergevel heeft rechts een toegangsdeur onder hangende luifel. Geheel links, haaks op het hoofdvolume, is een smalle schuuraanbouw onder een met riet gedekt zadeldak.

De rechter zijgevel heeft drie vensterassen. Geheel links is een getoogd venster, oorspronkelijk als opening naar de hierboven beschreven veranda. Rechts hiervan is een dubbele tuindeur. De twee kleine vensters rechts zijn een latere wijziging. In de verdieping is rechts een inpandig balkon. De opening, waarvoor een ijzeren hekje is gezet, heeft aan de bovenzijde een getoogde strek. Geheel rechts sluit de gevel aan op de achtergevel van de schuuraanbouw.

De linker zijgevel is twee vensterassen breed. De top van de gevel loopt door in een schoorsteen.

Waardering

Het pand is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde als gaaf bewaard voorbeeld van een bij een sanatorium behorende dienstwoning, alsmede vanwege de architectuurhistorische waarde als goed voorbeeld van een dienstwoning in Delftse Schoolstijl. Tevens van ruimtelijk-functionele en ensemblewaarde als onderdeel van het complex Berg en Bosch.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Dienstwoning(K)

Functie

Dienstwoning(K4)

Monumentnummer*: 514648

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/55

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Bilthoven	De Bilt	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
De Bilt	A			3234

Omschrijving**

Omschrijving

Aan de linkerkant van de kapel bevindt zich een WEGKAPELLETJE met altaar en BEELD van Maria en het lichaam van de dode Christus op haar schoot (piet ) van beeldhouwer Piet Jungblut. Het wegkapelletje is uit gele (sintel)steen opgetrokken en bestaat uit een bakstenen opstand met uitkragende schouderstukken en een zadeldak bekroning. Het is gedekt met rode Hollandse pannen terwijl op de nok een piron is gezet. In de opstand is een spitsvormige nis uitgespaard, waarin het beeld is gezet. Tegen de zijkanten van de opstand is een lagere L-vormige muur gemetseld. De korte naar voren stekende poot is breder en lager uitgevoerd. V or het beeld is een rechthoekige plantenbak gemetseld. Tussen de L-vormige muurtjes en rondom de plantenbak is een smalle vloer gemetseld. Daarv or ligt een bestrating van gele steen in keperverband. Het wegkapelletje en beeld stammen uit de periode 1945-1947 en vallen feitelijk buiten het bestek van het MSP (1850-1940). Vanwege de samenhang met de overige complexonderdelen en het voldoen aan de wettelijke bepaling van een rijksmonument van tenminste 50 jaar wordt dit onderdeel alsnog voorgedragen.

Waardering

Het wegkapelletje met altaar en het beeld van Maria en Christus, naar ontwerp van Piet Jungblut (beeld) is van algemeen belang vanwege de architectuurhistorische waarde als voorbeeld van een wegkapelletje met pi etabeeld. Tevens van cultuurhistorische, ruimtelijk-functionele en ensemblewaarde in relatie met de overige complexonderdelen van het rooms katholieke sanatorium.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	Straatmeubilair	Wegkapelletje

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 514649

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82732/47

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Bilthoven	De Bilt	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
De Bilt	A			3234

Omschrijving**

Omschrijving

PAVILJOEN, gelegen tussen het Economiegebouw en het Zusterhuis. Het paviljoen, dat vermoedelijk gebouwd is tussen 1935 en 1937, heeft één bouwlaag onder een met rode pannen gedekt zadeldak. De mastgoot rust op metalen beugels. De uit gele baksteen opgetrokken gevels zijn voorzien van stalen kozijnen met roedenindeling.

De voorgevel (westen) kent een asymmetrische indeling van vier vensterassen met de hoofdingang op de middenas geplaatst. Ter weerszijden van de ingang is ter markering een laag bakstenen muurtje gemetseld. Boven de rondboogvormige stalen deur bevindt zich een plaatselijk doorschietend dakschild, dat door twee eenvoudige schoren ondersteund is. Rechts van de deur bevindt zich een drielichtsvenster met smalle, gemetselde muurdammen.

De overige asymmetrisch ingedeelde gevels zijn eveneens voorzien van vensterpartijen met smalle muurdammen. In de zuidgevel bevindt zich in de top een rondvenster.

Waardering

Het paviljoen is van algemeen belang vanwege de architectuurhistorische waarde als vroeg voorbeeld van een paviljoen in Delftse Schoolstijl, alsmede van ruimtelijk-functionele en ensemblewaarde als onderdeel van en in relatie met de overige complexonderdelen van het voormalig sanatorium Berg en Bosch.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Cultuur, gezondheid en wetenschap	Gezondheidszorg	Sanatorium

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 514650

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 augustus 2001
Kadaster deel/nr	82731/109

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Bilthoven	De Bilt	Utrecht		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
De Bilt	A			3234

Omschrijving**

Omschrijving

Een ten noordoosten van het economiegebouw gelegen WERKPLAATS. Dit paviljoen maakte deel uit van een klein, carrévormig complex bestaande uit zes paviljoens.

De werkplaats heeft een langgerekte, rechthoekige plattegrond en bestaat uit één bouwlaag onder een met Hollandse pannen gedekt zadeldak. De gevels zijn in gele baksteen opgetrokken, waarin voornamelijk tweelichtsvensters met bovenlichten en deuren met bovenlichten zijn gezet. De houten kozijnen zijn voorzien van draairamen en in de bovenlichten zitten tuimelramen.

De voorgevel heeft een asymmetrische indeling en is elf vensterassen breed. Op de rechterhoek springt de gevel naar voren en is gevat onder een plaatselijk doorschietend dakschild.

De achtergevel heeft een meer gesloten karakter en springt op een aantal plaatsen naar voren, waarvan de middelste voorsprong onder een lager dakschild gevat is. Het dakschild heeft aan deze zijde (zuiden) een groter overstek. Onder de dakgoot zijn liggende tweelichtsvensters geplaatst. Aan deze zijde bevond zich een houten constructie met afzuigstelsel en reservoir die diende om het stof van de houtbewerking in de werkruimte af te zuigen en op te vangen. Deze is inmiddels verwijderd.

Waardering

Het gebouw is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde als werkplaats van het sanatorium, alsmede van architectuurhistorische waarde vanwege de paviljoenstructuur. Tevens vanwege de ruimtelijk-functionele en ensemblewaarde als onderdeel van het complex.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Cultuur, gezondheid en wetenschap	Gezondheidszorg	Sanatorium

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument